

UNELE CATEGORII DE SLUJBAȘI AI STATELOR FEUDALE ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI MOLDOVA

N. STOICESCU

Organizarea statelor feudale românești este o problemă complexă, puțin studiată pînă acum în istoriografia noastră. În Țara Românească și Moldova, administrarea teritoriului și fastul curții domnești au fost asigurate de numeroase categorii de slujbași mărunți. În această lucrare vom studia patru din aceste categorii, care au îndeplinit atribuții asemănătoare la curtea domnească: aprozii, copiii de casă, paicii și fustașii¹.

1. Aprozii.

Termenul de aprod derivă din cuvîntul maghiar apro, care înseamnă mic². După cum arată Dimitrie Cantemir, aprozii făceau parte dintre nobilii tineri care slujeau la curtea domnească, pregătindu-se astfel pentru funcții mai înalte³. În această privință, ei se asemănau cu copiii de casă.

În documentele din secolele XVI-XVII întîlnim foarte mulți aprozi, fii de mari boieri, care au ajuns ei înșiși mai tîrziu mari dregători. Astfel, la 17 martie 1562, este amintit Lupul aprodul, fiul lui pan Neagu stolnic; la (1582—1583), Simion Movilă — viitorul domn al Țării Românești și al Moldovei — tînar fiind, era el însuși aprod, în timp ce fratele său, Ieremia, era mare vornic, iar la 30 martie 1587 este menționat Grigore aprodul, fiul lui Dinga fost hatman⁴.

¹ Celelalte categorii au format obiectul unei lucrări mai mari, intitulată *Curteni și slujitori. Contribuție la istoria armatei române*.

² Vezi B. P. Hasdeu, *Etymologicum magnum*, II, col. 1369—1373, unde se face și un scurt istoric al aprozilor; Simeon Mîndrescu, *Elemente ungurești în limba română*, București, 1892, p. 133—134. Menționăm că existau aprozi și la curtea regelui maghiar. Astfel, la 1523 este amintit „Magister Nicolaus, filius Stephani, filii Hoholth, fidelis aulae nostrae juvenis”, iar la 1549 „Iohannes Literatus, filius Nicolai dioti aprod” (G. Feyer, *Codex diplomaticus Hungariae*, vol. VIII/2. Buda, 1829, p. 457).

³ D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, București, 1872, p. 87.

⁴ *Doc. priv. ist. Rom.*, A, veac. XVI, vol. II, p. 159, vol. III, p. 193 și 345.

Acești fii de boieri, după ce îndeplineau un timp slujba de aprod, erau avansați în dregătorii mai mari. Faimosul aprod Purice — eroul legendei atât de cunoscute din timpul lui Ștefan cel Mare — este amintit în 1491 ca spătar (probabil al doilea), iar mai târziu ca pîrcălab de Hotin⁵; Simion Movilă — care era aprod în (1582—1583) — apare în documente ca paharnic în (aprilie 1593) și hatman la 8 aprilie 1598⁶; în sfîrșit, într-un document din 8 iulie 1624 se spune că Nichifor postelnic a fost aprod în „casa” lui Radu Mihnea voievod „și apoi încă a ajuns de a fost și al doilea postelnic”⁷.

În Moldova aprozii sînt întîlniți în documente încă din prima jumătate a secolului al XV-lea, cînd se pare că îndeplineau rosturi mai însemnate decît în veacurile următoare. Astfel, în anii 1448 și 1449 — deci într-o vreme cînd sfatul domnesc nu era alcătuit numai din dregători — un aprod, Șendrică, apare chiar între membrii sfatului domnesc al lui Roman al II-lea și Alexăndrel, domnii Moldovei⁸.

În Țara Românească aprozii sînt amintiți mai târziu, primele mențiuni cunoscute fiind din 7 octombrie 1577 și 17 august 1596⁹, adică din aceeași epocă în care apar și breslele de curteni.

Dacă, în secolele XV-XVI, aprozii erau recrutați dintre fiii de mari boieri, mai târziu au început a fi primiți în rîndurile lor și oameni de condiție socială mai modestă, fii de mici boieri sau tîrgoveți, ceea ce explică înmulțirea numărului aprozilor în secolul al XVII-lea. Într-un document moldovean din 1617—1618 apar astfel ca martori, între diverși curteni, șapte aprozi moldoveni din cinci sate¹⁰.

Faptul acesta este confirmat mai târziu și de cronicarul Ioan Neculce, ca și de Gheorgachi logofătul. Primul, referindu-se la domnia lui Ștefan cel Mare, afirmă că „aprozii atunci nu era den oameni proști, cum sînt acum, ce era tot feciori de boieri, și portul lor era îmbrăcați cu șarvanale cu cabanițe”¹¹. La rîndul său, Gheorgachi, logofătul arată că aprozii se făceau înainte „din oameni de cinste”, dar că, în vremea sa, „această breaslă s-au foarte micșoratu”, fiind recrutați în ea și „din oamenii proști”¹² (de condiție modestă). De altfel, în *Pravilniceasca Condică* din 1780, aprozii sînt trecuți în rîndul slujitorilor¹³, care — după cum se știe — erau recrutați în general dintre țărani și tîrgoveți.

Nu dispunem de date prea precise cu privire la numărul aprozilor și evoluția lor de-a lungul veacurilor. Știm în mod sigur că, în timpul dom-

⁵ *Doc. priv. ist. Rom.*, A, veac. XV, p. 157 și 201.

⁶ *Ibidem*, veac. XVI, vol. IV, p. 76 și 204.

⁷ *Ibidem*, veac. XVII, vol. V, p. 444—445.

⁸ *Ibidem*, veac. XV, p. 225, 241, 242.

⁹ *Doc. priv. ist. Rom.*, B, veac. XVI, vol. IV, p. 295 și vol. VI, p. 240.

¹⁰ *Doc. priv. ist. Rom.*, A, veac. XVII, vol. IV, p. 189.

¹¹ I. Neculce, *Letopisețul Moldovei și O samă de cuvinte*, ed. acad. I. Iordan, ed. a II-a, București, 1959, p. 11.

¹² *Literatura românească de ceremonial. Condica lui Gheorgachi, 1762*, ed. D. Simonescu, București, 1939, p. 269.

¹³ *Pravilniceasca Condică*, Edit. Academiei, București, 1957, p. 72.

niei lui Constantin Șerban (1654—1658), exista în Țara Românească un steag de aprozi, care număra 100 de „voinici”¹⁴.

În Moldova, cam în aceeași vreme, exista un număr dublu de aprozi¹⁵. Aici erau însă două feluri de aprozi: unii, numiți de divan, care făceau slujbă la curte, și alții de târg, care erau trimiși prin oraș cu diverse misiuni¹⁶. După cum rezultă din condica lui Gheorgachi logofătul, la mijlocul secolului al XVIII-lea rămăsese și în Moldova doar o singură categorie de aprozi¹⁷, numărul lor fiind de 100¹⁸.

După relatările date de Bauer, în Țara Românească, după reformele lui Constantin Mavrocordat, ar fi existat 250 de aprozi, din care 150 se aflau sub vâtaful de aprozi și 100 sub ascultarea ceaușului¹⁹.

Atât în Țara Românească, cât și în Moldova, aprozii erau organizați în vătăfii; în timp ce în Țara Românească era un singur vâtaf de aprozi, în Moldova existau doi asemenea vătăfi: unul mai mare peste aprozii de târg și altul peste cei de divan sau de curte. După cum arată Dimitrie Cantemir, vâtaful de aprozi de divan îndeplinea funcția baș-ceaușului de la Poarta otomană; el îngrijea să se aducă la îndeplinire hotărârile domnului la judecăți, aducea pe împetricinați la judecată, purtând ca semn al funcțiunii sale un bici cu mînerul argintat²⁰.

În Țara Românească, primul vâtaf de aprozi este amintit în documente în timpul domniei lui Matei Basarab, la 17 mai 1633²¹. Între vătăfii de aprozi din secolul al XVII-lea se găsesc numeroși fii de boieri, dintre care unii (Spahiul din Vîlsănești, Badea Bălăceanu, Tănăsie Sărăcinescu, Radu Știrbei etc.) au ajuns ei înșiși mai târziu mari dregători.

În secolul al XVII-lea, în Țara Românească, aprozii au fost un timp organizați într-o singură vătăfie cu postelnicii, îndeplinind sarcini asemănătoare cu aceștia. În documentele de la mijlocul secolului al XVII-lea sînt amintiți vătăfi și ceauși de aprozi și de postelnici²², iar uneori aceluiași vâtaf sau ceauș i se spune cînd vâtaf sau ceauș de postelniceii, cînd

¹⁴ N. Iorga, *Studii și doc.*, vol. IV, p. 48.

¹⁵ Idem, *Călători, ambasadori și misionari în țările noastre și asupra țărilor noastre*, București, 1899, p. 72.

¹⁶ D. Cantemir, *op. cit.*, p. 87. Aprozii de târg sînt amintiți deseori în documente în secolul al XVII-lea: 15 mart. 1647, 29 nov. 1667, 12 iunie 1669 etc. (Arh. st. Buc., m-rea Galata, XIV/8, Arh. st. Iași, CDLIX/62, G. Ghibănescu, *Surte și izvoade*, vol. IV, p. 282, N. Iorga, *Studii și doc.*, vol. IV, p. 88), iar aprozii de târg și cei de divan apar împreună la 4 sept. 1696 („I. Neculce”, f. II, 1922, p. 305 și G. Ghibănescu, *op. cit.*, vol. XXII, p. 45).

Menționăm aci că documentele din perioada 1626—1700 le-am folosit după copiile aflate la Inst. de istorie.

¹⁷ Gheorgachi, logofătul, *op. cit.*, p. 269.

¹⁸ *Uricarul*, vol. XIX, p. 387.

¹⁹ Bauer, *Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie*, Frankfurt-Leipzig, 1778, p. 62.

²⁰ D. Cantemir, *op. cit.*, p. 85 și 87.

²¹ Arh. st. Buc., Mitr. Țării Rom., CXXXI/5.

²² Neagu vâtaf și aprozi și de postelnici, amintit între 25 mai 1646 și 10 sept. 1647 (Arh. st. Buc., ms. 127, f. 398); Mihai ceauș de aprozi și de postelnici, menționat în aceeași vreme, la 5 aug. 1646 (Arh. st. Buc., Mitr. Țării Rom., CXVIII/2).

de aprozi²³. Probabil că organizarea lor împreună cu postelnicii a avut loc după anul 1631, deoarece în faimosul hrisov dat de Leon vodă sub presiunea boierilor, la 15 iulie 1631, se prevede ca „aprozii să iasă den mijloc, să nu mai fie, ce să fie postelnici de sută de țară”²⁴. Aprozii nu au fost însă desființați, ci au fost contopiți un timp cu postelnicii, care îndeplineau și ei slujbe la palat.

În Moldova, vătafii de aprozi sînt menționați în documente mai de vreme decît în Țara Românească, începînd din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, la (1583—1584)²⁵.

În secolul al XVII-lea, în Țara Românească vătaful de aprozi făcea parte dintre boierii de clasa a doua, asistînd la ședințele sfatului domnesc²⁶, unde era folosit la diverse servicii. În Moldova, vătaful de aprozi era „la cinste” în vremea domniei lui Radu Mihnea²⁷.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, vătaful și ceaușul de aprozi se găseau sub ascultarea marelui postelnic²⁸. Despre vătaful de aprozi de tîrg, care avea un rol însemnat în strîngerea dărilor, Dimitrie Cantemir afirmă că se afla sub ascultarea marelui vistier²⁹, în timp ce Miron Costin ne informează că, tot în Moldova, aprozii erau judecați de marele postelnic³⁰.

Vătaful de aprozi era ajutat de un ceauș — locțiitorul său — și de un stegar, amintiți adeseori în documentele din Țara Românească, începînd de la mijlocul secolului al XVII-lea³¹. Ceaușul asista și el la ședințele sfatului domnesc, alături de vătaful de aprozi.

Veniturile aprozilor proveneau din slujbele ce îndeplineau. Cînd erau trimiși în țară cu diverse porunci, încasau o taxă numită treapăd sau ciubote, proporțională cu distanța parcursă, iar din banii scoși de la diverși datornici primeau a zecea parte, din care vătaful de aprozi lua două părți și ceaușul a treia³².

În secolul al XVII-lea, aprozii primeau haine de la domnie. Miron Costin ne informează că, în vremea domniei lui Radu Mihnea, aprozii de

²³ Cerchezul vătaf de postelniceii, la 2 nov. 1636 și vătaf de aprozi la 23 mai 1641 (Arh. st. Buc., m-rea Stavropoleos, XXX/3 și Mitr. Țării Rom., CDLXXVII/1), sau Mihai ceauș de postelnici, la 20 iun. 1646 și ceauș de aprozi și de postelnici la 5 aug. 1646 (Arh. st. Ploiești, Col. D. Atanasiau, nr. 2 și Arh. st. Buc., Mitr. Țării Rom., CXVIII/2).

²⁴ Biblioteca Academiei, Peceți, nr. 185.

²⁵ Arh. st. Iași, DCLXXXV/3.

²⁶ *Historica relatio de statu Ualachiae, 1679—1688*, în *Mag. istoric pentru Dacia*, vol. V, p. 34.

²⁷ Miron Costin, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, București, 1958, p. 90.

²⁸ *Istoria politică și geografică a Țării Românești...*, ed. Tunisli, trad. de G. Sion, București, 1863, p. 24.

²⁹ D. Cantemir, *op. cit.*, p. 87.

³⁰ Miron Costin, *Opere*, ed. *cit.*, p. 238 și 387.

³¹ Arh. st. Buc., m-rea Slobozia, II/16 și m-rea Stavropoleos, XII/16.

³² *Analele Acad. Rom., Mem. Sect., Ist. s. III, t. XIX*, p. 191.

divan aveau un costum foarte bogat, fiind îmbrăcați unii cu urșinice și alții cu cabaniță de jder și de vulpi³³.

Despre obligațiile fiscale ale aprozilor dispunem doar de date târzii. Este foarte probabil că, în secolele XV-XVI, când aprozii erau fii de boieri, ei să fi fost scutiți de dări, în schimbul slujbei la palatul domnesc. Pe măsura creșterii obligațiilor fiscale ale locuitorilor țării, vor fi fost și ei impuși la anumite dări, bucurându-se însă de unele ușurări fiscale pentru serviciile ce făceau domniei. În timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu (1688—1714), aprozii apar ca o breaslă separată, care contribuia la plata haraciului și la diverse plocioane³⁴.

În Moldova, în aceeași vreme, aprozii de țîrg și de divan din ținutul Tutovei dădeau sulgiu³⁵, dar nu știm ce alte dări mai plăteau. La 25 aprilie 1740, domnul Moldovei — constatînd că aprozii de divan, care înainte „au fost mai de cinste între alte bresle și slugi a curții domnești“, cu timpul „s-au fost stricat de tot...“, lipsindu-se de mila domnilor“ și coborîndu-se „la atîta necinste și stricare“ — hotărăște ca să dea fiecare aproz cîte 3 ughi anual ca bir, iar holteii cîte unul, pentru ca, în schimb, „să păzească slujba lor cu silință și nevointă“³⁶.

Mai târziu, la 24 aprilie 1749, aprozii din Țara Românească erau scutiți de dări, fiind obligați să păzească curtea domnească³⁷.

Cu privire la atribuțiile aprozilor, menționăm că ei îndeplineau sarcini multiple. Principala lor atribuție era serviciul la palatul domnesc, motiv pentru care se spune deseori în documente că fac parte „din casa“ domnului³⁸, iar în *Cronica moldo-polonă* se arată că aprozii „sînt pe lîngă domn, în odaie“³⁹.

În această calitate de oameni care făceau slujbă la palatul domnesc, aprozii erau trimiși în țară cu diverse misiuni: transmiteau boierilor dorințele domnului⁴⁰, aduceau cu treapd sau ciubote pe împetricinații care nu se prezentau la judecată⁴¹, îndeplineau diverse hotărîri luate de domn și de sfatul său⁴².

Tot în această calitate de oameni apropiați și de credință ai domnului, aprozii erau folosiți și la diverse misiuni de încredere. De pildă, se

³³ Miron Costin, *Opere*, ed. cit., p. 90.

³⁴ La 9 nov. 1695, se vorbește de „banii aprozilor celor fugiți ce li s-au luat bucatile“ (*Studii și mat. de istorie medie*, vol. V, p. 453).

³⁵ G. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. XXII, p. 45.

³⁶ Biblioteca Academiei, ms. rom. 227, f. 413.

³⁷ Biblioteca Academiei, XII/101.

³⁸ Doc. din (1579—1580) și 3 nov. 1627 (*Doc. priv. ist. Rom.*, A, veac. XVI, vol. III, p. 126 și Arh. st. Buc., Mitr. Țării Rom., XXXV/8).

³⁹ *Cronicle slavo-române*, ed. P. P. Panaitescu, București, 1958, p. 187.

⁴⁰ Miron Costin, *Opere*, ed. cit., p. 90.

⁴¹ D. Cantemir, *op. cit.*, p. 87; cf. și G. Ghibănescu, *op. cit.*, vol. II, p. 143.

⁴² La 1633 un aproz e trimis să restituie 125 de ughi unui boier, în urma unei judecăți (Arh. st. Buc., m-rea Arnota, I/4); la 5 aug. 1646 un ceauș de aprozi este însărcinat să împartă bucatele banului Pavlache „pri frați din casă“. (*Ibidem*, Mitr. Țării Rom., CXVIII/2.)

spune că Ștefan Tomșa, domnul Moldovei, a însărcinat un aprod să strângă averile boierilor pribegi „de pe la mănăstiri și de pretutindeni, pe unde aveau în țară”⁴³ sau despre Vasile Lupu că a trimis pe Iacomii vătaf de aprozi cu 50 de oameni să prindă pe marele logofăt Gheorghe Ștefan, care uneltea împotriva tronului său⁴⁴.

Una din atribuțiile cele mai de seamă ale aprozilor era executarea debitorilor, pentru îndeplinirea căreia ei „dădeau strînsoare” celor rămași datori, fie unor particulari, fie vistieriei⁴⁵, sau duceau la închisoare pe datornici⁴⁶.

Deoarece printre cei care au fost siliți de aprozi să dea bani domnului se găseau, în 1631, și boierii care țineau județele de bir, ai căror locuitori fugiseră de greutatea dărilor⁴⁷, una din principalele lor revendicări trecute în faimosul hrisov din 15 iulie — de care am vorbit mai sus — este ca „aprozii să iasă den mijloc, să nu mai fie”⁴⁸. Cum însă aprozii erau utilizați de obicei împotriva locuitorilor neprivilegiați ai țării, Matei Basarab și boierii i-au păstrat mai departe.

În această calitate de aparat de represiune, îndreptat îndeosebi împotriva acelor care nu își achitau la vreme obligațiile față de statul feudal sau de clasa dominantă, aprozii — ca și armașii — erau trimiși adeseori să silească pe cei care refuzau să dea dijmă să o plătească fără voie, încasînd de la aceștia treapăd, sau să strângă rămășițele de dări neplătite la vreme⁴⁹.

Pentru a sili pe locuitori să-și achite dările, aprozii foloseau metodele cele mai aspre. Într-un document din 27 octombrie 1692, se arată că un aprod fusese trimis împreună cu un iuzbașe să încaseze o rămășiță de bir de la soția lui Dima vătaful din Zorești și de la fiii ei; pentru a-i sili să-și achite birul, aprodul „i-a băgat în fiară” și i-a închis⁵⁰. Considerăm că mijloacele utilizate de aprozi erau mai eficace decît acelea folosite de strîngătorii obișnuiți ai dărilor, căci numai așa se poate explica faptul că

⁴³ *Doc. priv. ist. Rom. A*, veac, XVII, vol. IV, p. 132.

⁴⁴ Miron Costin, *Opere*, ed. cit., p. 138. Faptul că aprozii îndeplineau misiuni urgente și de încredere din partea domniei rezultă și din doc. din 15 iunie 1657, în care domnul Moldovei, Gheorghe Ștefan, hotărăște ca satul Șipotetele, care era pe drumul mare, să nu dea „bucate” decît aprozilor trimiși cu vreo „treabă” a domniei (Arh. st. Buc., m-rea Barnovschi, I/2).

⁴⁵ Vezi îndeosebi doc. din 1 iunie 1695, în care domnul arată că pusese pe Alexandrache ceașul de aprozi „să apuce” pe egumenii de la mănăstirile Radu vodă și Cotroceni să dea niște lucruri. Domnul îl ceartă: „dumneata ai lăsat lucrul în slab și grijă n-ai purtat să scoți ce iaste la dinșii”, poruncindu-i să-i „apuče” să dea lucrurile „ce scrie în foaie”, căci altfel „nu-ți va fi cu cinste” (Arh. st. Buc., AN, CVII/20).

⁴⁶ Doc. din 1 april 1648 (Biblioteca Academiei, CXII/57).

⁴⁷ În *Istoria Țării Românești, 1290—1690*, ed. Dan Simonescu și C. Grecescu, București, 1960, p. 96, se spune că „aprozii lui Leon Vodă nu mai înceta de la casele lor, tot pentru bani”, și le lua trepede „cite 30—40 de galbeni numai deodată”.

⁴⁸ Biblioteca Academiei, Peciți, nr. 185.

⁴⁹ Vezi doc. din 13 ian. 1656 și 21 dec. 1669 (Arh. st. București, m-rea Arnota, XVIII/14).

⁵⁰ Biblioteca Academiei, CXXVI/83.

la ei se făcea apel după ce acei ce strîngeau dările nu reușiseră să o facă cu mijloace proprii.

Avînd în vedere aceste atribuții ale aproziilor, autorul *Relației istorice* din timpul domniei lui Șerban Cantacuzino (1678—1688) arată că vataful de aprozi adună „de la strîngătorii de dări ai magnaților sau boierilor și chiar de la boieri înșiși toate birurile care sînt pentru sultanul turcilor sau pentru domn”⁵¹, iar Dinitrie Cantemir — referindu-se la situația din Moldova — ne informează că în atribuțiile vatafului de aprozi de tîrg intra și aceea de a strînge dările de la locuitori și de a le aduce la vistierie⁵².

Fiind reprezentanții domnului acolo unde erau trimiși, aprozii trebuiau să se bucure de o considerație deosebită. Miron Costin ne relatează că, în timpul domniei lui Radu Mihnea în Moldova, cînd aprozii duceau o poruncă unui boier din partea domnului, „în picioare sta boierul pînă să citea cartea”⁵³.

Cei care nu respectau pe aprozi și se opuneau hotărîrii domnești pentru îndeplinirea căreia fuseseră trimiși erau pedepsiți cu mare asprime, chiar dacă erau boieri. Într-un document din 1633 se spune că Chisar logofăt, care sârise la aprodul trimis de domn să-i restituie arvuna dată satului Dobriceni, în urma unei judecări pe care o pierduse, a fost bătut cu 300 de toiege, globit și închis la temniță⁵⁴.

Din aceste motive, aprozii puteau utiliza împotriva locuitorilor mijloace de forță care nu erau la îndemîna slujbașilor obișnuiți ai domniei, fiind, în această privință, asemănători cu armașii. De aceea erau folosiți uneori, ca și aceștia, la „scornirea” satelor pentru efectuarea diverselor munci datorate domniei, utilizînd împotriva locuitorilor mijloace violente, ca și armașii⁵⁵, sau erau trimiși în țară să ajute pe stăpînii feudali la strîngerea vecinilor și țiganilor fugiți⁵⁶.

Avînd în vedere mijloacele de forță ce foloseau, este foarte posibil ca aprozii să fi fost utilizați de domnie — ca și armașii — doar în cazuri excepționale, fie cînd era vorba de o obligație care nu intra în obiceii, fie atunci cînd locuitorii se opuneau la îndeplinirea acestei obligații.

2. Copiii de casă, paicii și fustașii

Aceste trei grupuri — îndeplinind sarcini asemănătoare, de gardă a persoanei domnului și a interiorului curții domnești, cu diverse alte atri-

⁵¹ *Mag. istoric...* vol. V, p. 49—50.

⁵² D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, p. 87.

⁵³ Miron Costin, *Opere*, ed. cit., p. 90.

⁵⁴ Arh. st. Buc., m-rea Arnota, I/4.

⁵⁵ Vezi doc. din 31 mai 1626, 21 iulie 1628, 26 aug. 1633 etc., în care este vorba de aprozi care scoteau locuitorii la secerat grîul pentru curtea domnească, sau care „scorneau meșterii” să facă căzi de silitră (Biblioteca Academiei, LXI/30, Arh. st. Buc., cp. Huși, ms. 543, f. 22 și 38).

⁵⁶ Vezi doc. din 11 dec. 1623, 18 dec. 1659, 24 ian. 1673 etc. (*Doc. priv. ist. Rom.*, A, veac. XVII, vol. V, p. 251, Arh. st. Buc., m-rea Sf. Sava-Iași, XXXIV/17).

buții în palatul domnesc și la diferite ceremonii, fiind însă organizate fiecare separat, cu comandanți proprii — se întâlnesc în secolele XVII—XVIII atât în Țara Românească, cât și în Moldova.

a) *Copiii de casă*. Prima mențiune cunoscută din documente în Țara Românească este din ian. 1609⁵⁷, după care mai întâlnim alte câteva mențiuni, cele mai numeroase din timpul domniei lui Matei Basarab. În Moldova, primii copii de casă sînt amintiți în documente în secolul al XVIII-lea. În izvoarele narrative ei sînt pomeniți însă mult mai devreme⁵⁸. Într-o relație din secolul al XVII-lea, se spune că Vasile Lupu a dat lui Timuș Hmielnițchi, ginerele său, înainte de nuntă „oțiva din copiii lui de casă”, ca să-i facă slujbă și să-i stea la poruncă⁵⁹.

Copiii de casă sau icioglanii erau paznicii personali ai domnului, purtînd stindardul țării și sulite, cu flamuri mici în vîrf sau „sulite zugrăvite cu prapure” (erau deci înarmați ca și fustașii); ei erau îmbrăcați cu haine împodobite cu aur și purtau, în afară de sulite, tolbe cu săgeți⁶⁰.

În lucrarea lui Dionisie Fotino, toate cele trei grupuri cu atribuții asemănătoare (fustașii, copiii de casă și paicii) sînt incluse într-unul singur: al copiilor de casă; de ceilalți nu se mai pomeneste. Când se arată efectivele lor, se indică sub numele de copii de casă 500 — o cifră foarte mare — dovedind, prin aceasta, că cele trei grupuri alcătuiau, în acea vreme, unul singur⁶¹.

După părerea lui Bauer, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, existau 100 de copii de casă, conduși de un vătaf, separat de icioglanii sau pajii, conduși de doi ceauși⁶².

Copiii de casă erau pajii propriu-ziși ai domnului, cunoscuți la toate curțile regale medievale.

Trebuie să arătăm că nu numai domnul dispunea de asemenea copii de casă, ci și unii din marii boieri primeau în slujbă fii de boieri mai mici, care le făceau diverse servicii. Astfel, într-un document din 19 iulie 1629, se spune că, în timpul domniei lui Radu Șerban (1602—1610), Preda Buzescu, marele ban, „a miluit pe niște copii din casa lui, pe nume Ion din Gornuești și Stan din Diiculești”, cu satul Mărgineni „pentru slujba lor”; la 1742 este amintit Iordache copil de casă la Gheorghie Ursachi,

⁵⁷ *Doc. priv. ist. Rom.*, B, veac. XVII, vol. I, p. 363.

⁵⁸ În *O samă de cuvinte*, Ioan Neculce afirmă că existau copii de casă încă de pe vremea lui Ștefan cel Mare. Vorbind despre alegerea locului pentru clădirea mănăstirii Putna, la 1466, cronicarul moldovean povestește că domnul a pus pe trei boiernași să tragă cu arcul: pe vătaful de copii și pe doi copii de casă (ed. Iorgu Iordan, p. 106); în Țara Românească copiii de casă sînt amintiți în vremea lui Mihnea cel Rău (*Istoria Țării Românești*, ed. cit., p. 15—16).

⁵⁹ N. Iorga, *Acte și fragmente*, vol. I, p. 211.

⁶⁰ M. Kogălniceanu, *Cronicile României*, vol. III, p. 164.

⁶¹ D. Fotino, *Istoria Daciei*, III, p. 208, nota.

⁶² Bauer, *op. cit.*, p. 65—66.

iar o însemnare de pe o Alexandrie arată că aceasta a fost scrisă, la 1747, de Constantin „copil din casă la dumnealui vel ban”⁶³.

Dimitrie Cantemir afirmă că trimiterea fiilor boierilor să slujească la casa unui boier mai mare era un obicei „din vechime care, cu vremea, a dobândit aproape putere de lege”. El arată că „tinerii, chiar cei născuți din familii nobile, nu erau primiți în funcțiuni publice (adică în dregătorii) decât după ce dăduseră dovezi de credință în servicii inferioare și după ce fuseseră supuși unei experiențe și practici îndelungi a lucrurilor. Din această cauză, boerii mai mici dădeau pe fiii lor, îndată ce ieșeau din adolescență, ca slujitori în casa unui boier mare”. Acolo făceau o ucenicie de paj, „învățau obiceiurile curții și dobândeau deprinderi mai elegante”. Apoi, cu sprijinul boierului unde slujiseră, erau duși la curte, unde erau primiți între tinerii care serveau domnului drept copii în casă; după aceea urcau treptele demnităților de curte, servind domnului la spătărie, ca postelnice etc. „După ce își petreceau în acest fel tinerețea”, servindu-l pe domn cu credință, erau avansați între boierii de rangul al III-lea. În vremea lui Dimitrie Cantemir, însă, boerii nu mai obișnuiau să trimită pe fiii lor să slujească altor boieri, ci căutau să îi ducă direct la curte⁶⁴.

Copiii de casă erau deci fii de boieri trimiși la curtea domnească să facă slujbă. În această privință ei se asemănau cu aprozii. După cum arată autorul cronicii cunoscută sub numele de pseudo-Enache Kogălniceanu, acesta, când era mic, intrase „la slujba copilării din casă, la leat 7254”. După ce slujise câțiva ani la curtea domnească, Constantin Mavrocordat îi ceruse să-i indice „pi câțiva copii di oameni a boierilor”, pentru a-i duce la curte să facă slujbă de copii de casă. Tot pseudo-Enache arată că, după ce fusese câțiva ani copil de casă, domnul îl făcuse, „ca pe un copil”, comis al treilea⁶⁵.

Și alte documente dovedesc că acești copii de casă erau fii de boieri și că ajungeau ei înșiși dregători, după ce terminau slujba de copil de casă. Astfel, la 8 aprilie 1639, Vasile Lupu întărește lui Ionașco cupar un iaz, pentru credincioasă slujbă „ce ne-a slujit în casa noastră, de când era mic și pînă în vremea de acum”⁶⁶; în același an, la 29 iulie, domnul arăta că Grigore spătar îl slujise „din tinerețili lui șe den copchilărie lui” și crescuse „în casa domnii noastre”⁶⁷, iar la 17 iunie 1709, este amintit Ursul copil de casă, fiul lui Stratu Iurașcu fost al doilea logofăt⁶⁸.

Ca și fustașii și paicii, copiii de casă aveau un rol important la diversele ceremonii și parăzi. După informațiile date de italianul Niccolo Barsi, care a vizitat Moldova în 1633, domnul pleca din palat cu un deo-

⁶³ Copie-Inst. de ist., „Arhiva genealogică”, I, 1912, nr. 12, p. 184, și I. Bîanu, *Catalogul manuscrisurilor românești*, vol. II, p. 139.

⁶⁴ D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, p. 117.

⁶⁵ I. Bîanu, *op. cit.*, vol. I, p. 150—151.

⁶⁶ Arh. st. București, Peciți, nr. 260.

⁶⁷ Biblioteca Academiei, ms. 3412, f. 37 v.

⁶⁸ *Ibidem*, CCCXLII/42.

sebit alai, alcătuit și din „bambini e bandiere e pifari e trombette“⁶⁹. Uneori aceeași pompă însotea pe marii dregători în călătoriile lor. Cronicarul Radu Popescu, vorbind despre călătoria lui Mareș Băjescu banul la Craiova, arată că acesta se dusese cu o pompă domnească, din care nu lipseau tobele, surlele și câțiva copii de casă cu sulite⁷⁰.

În afară de rolul de paji, copiii de casă îndeplineau și diverse atribuții, de pază și curieri, la sfatul domnesc.

În secolul al XVIII-lea, copiii de casă — numiți fie simplu copii, fie copii de divan, de spătărie sau de vistierie⁷¹ — li se măresc atribuțiile, ei îndeplinind acum unele din acelea ale aprozilor din secolul al XVII-lea. După cum arată banul Mihai Cantacuzino, copiii de divan îndeplineau deciziile sfatului domnesc⁷², așa cum în secolul al XVII-lea făceau aprozii. Afirmatia banului Mihail Cantacuzino este confirmată și de documente, în care întâlnim copii de divan trimiși să aducă oameni la judecată sau să execute pe datornici, cu treapăd⁷³, atribuții pe care, în secolul al XVII-lea, le îndeplineau aprozii. După cum se vede, în această vreme, atribuțiile aprozilor și ale copiilor de casă erau asemănătoare. Alteori, către mijlocul secolului al XVIII-lea, copiii de casă îndeplineau rolul de aparat represiv. De pildă, la 13 april. 1739, un copil de casă este trimis să strângă rumâni mitropoliei fugiți din satul Futoaia⁷⁴.

În Moldova situația este asemănătoare. După cum arată Dimitrie Cantemir, la începutul secolului al XVIII-lea, copiii de divan și de la spătărie erau trimiși să aducă pe cei chemați de domn pentru diverse pricini, încasînd de la cei aduși o taxă de 6 galbeni, din care vătaful lua unul⁷⁵. Și aici copiii de casă făceau parte din aparatul represiv, așa cum făcuseră aprozii în secolul precedent. De pildă, la 1741, un copil de casă este trimis să îplinească finul de boieresc, iar un altul să strângă rămășițele de cuniță datorate domniei⁷⁶.

Boierii aflați în slujba de copii de casă învățau, deci, din fragedă vîrstă, să silască pe cei exploatați să-și îndeplinească obligațiile față de stăpîinii feudali sau de stat. Dimitrie Cantemir recunoaște, de altfel, că din această „pepinieră“ din care se scoteau boierii mari ieșeau foarte adesea monștri omenesți care ocupau cele mai înalte demnități în stat⁷⁷.

⁶⁹ C. C. Giurescu, *Le voyage de Niccolò Barsi en Moldavie (1633)*, Paris-București, 1925, p. 29.

⁷⁰ Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*, ed. C. Grecescu, București, 1963, p. 141.

⁷¹ La 1702 sînt amintiți: copiii de la marele divan, copiii de la spătăria cea mare, copiii de la spătăria cea mică, copiii de la spătăria cea veche și copiii cei mici (*Studii și mat. de istorie medie* vol. V p. 463). Divanul și spătăriile amintite erau săli ale palatului domnesc.

⁷² Tunusli, *op. cit.*, p. 26.

⁷³ N. Iorga, *Studii și doc.*, vol. XIV, p. 200, 214, 221, *Cronicile României*, ed. M. Kogălniceanu, vol. II, p. 75.

⁷⁴ Arh. st. București, Mitr. Țării Rom., XII/4.

⁷⁵ D. Cantemir, *op. cit.*, p. 86.

⁷⁶ N. Iorga, *Studii și doc.*, vol. VI, p. 229—230, 234 și 330.

⁷⁷ D. Cantemir, *op. cit.*, p. 117.

Copiii de casă — care păzeau persoana domnului — îl însoțeau pe acesta uneori și la războaie. La 1711, în lupta de la Stănilești, Dimitrie Cantemir a fost însoțit și de oțiva copii de casă⁷⁸. Ei nu luau parte la luptă decât în caz de mare nevoie, cum fac, în 1717, copiii de casă ai lui Mihai Racoviță, apărându-l de cătane oînd acesta fuge din palatul domnesc din Iași la mănăstirea Cetățuia⁷⁹. Tot astfel, oînd domnul Alexandru Iliăș este izgonit din Moldova, copiii de casă îl însoțesc împreună cu seimenii, apărându-l pînă la braniștea Bohotinului, unde l-au părăsit⁸⁰.

În secolul al XVII-lea, copiii de casă din Țara Românească erau organizați într-un steag „al cuconilor”⁸¹, comandat de un vătaf, care avea în subordine unul sau doi ceauși și un stegar⁸².

După informațiile date de autorul *Relației istorice*, în timpul domniei lui Șerban Cantacuzino (1678—1688), vătaful de copii de casă era socotit boier de rangul al doilea și făcea parte dintre dregătorii personali ai domnului⁸³.

Mai tîrziu, Dimitrie Cantemir arată că vătaful de copii din Moldova comanda slujbașii de la spătărie și divan. Aci nu am întîlnit — ca în Țara Românească — vătafi de copii în secolul al XVII-lea, ci doar în secolul următor. Ca și în Țara Românească, vătaful de copii era ajutat de un stegar⁸⁴. La 1776 existau în Moldova doi vătafi de copii, fiecare comandînd oțte un steag, format din 50 de copii; unul se numea vătaf de copii, iar celălalt vătaf de vistierie. Aceștia primeau o treime din treapdudul încasat de copiii de casă și zeciuală din banii scoși de la datornici⁸⁵.

Cu privire la efectivele copiilor de casă, informațiile ce posedăm sînt din secolul al XVIII-lea. Astfel, la 1 ianuarie 1739 mai existau în Țara Românească 71 de copii de casă, din care opt mici și 63 mari⁸⁶. În secolul al XVII-lea, efectivul steagului de „coconi” nu va fi trecut de oțteva zeci. De altfel, copiii de casă apar în documente mult mai rar decît fustașii; în documentele din Țara Românească nu am întîlnit în tot secolul al XVII-lea decît opt copii de casă, din care cei mai mulți (șase) sînt amintiți în timpul domniei lui Matei Basarab.

Francezul De la Croix, care a vizitat Moldova în a doua jumătate a secolului al XVII-lea afirma că la curtea domnului existau 60 de icioglani (*itch Oglans*), din care unii făceau servicii în palat, iar alții în afară. El spune că aceștia primeau trei scuzi ca plată pe lună, două rînduri de haine

⁷⁸ *Cronicile României*, ed. M. Kogălniceanu, vol. II, p. 329.

⁷⁹ *Uricarul*, vol. IX, p. 157 și vol. XIII, p. 351—352.

⁸⁰ Miron Costin, *Opere*, ed. cit., p. 99.

⁸¹ Amintit la 10 febr. 1700 și 1 ian. 1702 (Arh. st. Buc., m-reă Cotroceni, XVII/20 și *Studii și mat. de istorie medie*, vol. V, p. 462).

⁸² *Vezi* doc. din: mart. 1671, 3 mart. 1679, 21 sept. 1682, etc. (Arh. st. Buc. m-reă Bradu, VI/9—10, m-reă Radu vodă XXVI/12 și Mitr. Țării Rom., CXXV/7).

⁸³ *Mag. istoric...*, vol. V., p. 34.

⁸⁴ *Uricarul*, vol. V, p. 78 și Acad. R.S.R., LXVII/3.

⁸⁵ *Uricarul*, vol. XIX, p. 376—378.

⁸⁶ *Studii și mat. de istorie medie*, vol. V, p. 479—480.

de postav și de satin pe an, patru perechi de pantofi și două perechi de ghete, fiind hrăniți de curtea domnească⁸⁷.

Nu știm, de asemenea, care era regimul fiscal al copiilor de casă. Dintr-un document din 21 septembrie 1653 ar rezulta că aceștia erau scutiți de dări; la această dată, Matei Basarab poruncește lui Opreșan roșu din Turcinești să lase în pace de dări pe o mătușe a lui Iorga „copilul din casa domniei mele”, care locuia la acesta și care de 15 ani nu avusese „de niminilea bîntuială pînă acum” și să restituie lui Iorga boul ce-i luase⁸⁸.

b) **Paicii** (peicii). Constituiau al doilea grup organizat al corpului de gardă a persoanei domnului. Acest grup a fost înființat în secolul al XVII-lea, după modelul paicilor din garda sultanului⁸⁹. Cu atribuții asemănătoare celor ale copiilor de casă, paicii sînt citați întotdeauna alături de aceștia, ca grup separat însă. Ei nu erau de origine nobilă, cum erau în general copiii de casă. Dintr-un document din 1688 aflăm că un vătaf de paici, Dumitrașco, era frate cu un cizmar⁹⁰. Nici în celelalte documente care amintesc de paici, aceștia nu par a fi de origine boierească. Prin origine, ei sînt mai aproape de fustași, decît de copiii de casă.

Ca și copiii de casă, începînd din vremea domniei lui Matei Basarab, paicii din Țara Românească erau puși sub comanda unui vătaf⁹¹, care este numit uneori iuzbașe. În secolul al XVII-lea, în Moldova, paicii erau comandați, de asemenea, de un vătaf⁹².

Atribuția principală a paicilor era paza persoanei domnului, atît în timp de pace, cît și în vreme de război. După cum arată Dimitrie Cantemir, paicii — împodobiți cu cingători de argint și înarmați cu săbii și lănci — aveau atribuția de a escorta foarte de aproape pe domn cînd acesta ieșea din palat⁹³. După părerea lui Anton Maria Del Chiaro, secretarul italian al lui C. Brîncoveanu, ei trebuiau să fie toți înalți, pentru a putea susține pe domn⁹⁴.

În lupta de la Finta, un grup de paici alcătua garda din jurul bătrînului Matei Basarab; cînd acesta, rănit de un glonț, era gata să cadă de pe cal, un paic s-a repezit să-l susțină⁹⁵.

⁸⁷ Fr. Babinger, *O relațiune neobservată despre Moldova*, în *Analele Acad. Rom., Mem. Sect. ist.*, s. III, t. XIX, p. 191.

⁸⁸ Doc. Muzeul raional Tg. Jiu.

⁸⁹ L. Șăineanu, *Influența orientală asupra limbii și culturii române*, București, 1900, sub voce.

⁹⁰ Arh. st. Buc., m-rea Galata, XIV/65, nr. 5.

⁹¹ Vezi doc. din 4 iulie 1645 și 31 mart. 1652 (Arh. st. Buc., Mitr. Țării Rom. XXXVIII/12).

⁹² D. Cantemir, *op. cit.*, p. 87 și doc. din 11 iulie 1652 (Arh. st. Buc., m-rea Galata, XIV/2).

⁹³ D. Cantemir, *op. cit.*, p. 87, 91. La 1701 existau în Țara Românească și paici ai „coconilor”, ai fiilor domnului (*Studii și mat. de istorie medie*, vol. V, p. 462).

⁹⁴ A. M. del Chiaro, *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia*, ed. N. Iorga, p. 57.

⁹⁵ Miron Costin, *Opere*, ed. cit., p. 154.

În secolul al XVIII-lea, probabil ca și în veacul anterior, paicii participau la alaiul domnesc, la diverse sărbători⁹⁶ și la primirea solilor⁹⁷.

În secolul al XVIII-lea efectivul lor era mai mic decât cel al copiilor de casă. Anton Maria del Chiaro afirma că, la începutul secolului, existau 12 paici sau mai mulți, după voia principelui⁹⁸, iar la 1 septembrie 1739 se mai numărau în Țara Românească doar șapte paici, conduși de un vătaf⁹⁹. Dimitrie Cantemir arată că în Moldova — pe vremea sa — erau opt paici, puși sub comanda unui vătaf¹⁰⁰. Mențiunile lor în documentele secolului al XVII-lea sînt la fel de puțin numeroase ca ale copiilor de casă; în tot cursul acestui secol am întîlnit în documentele Țării Românești cercetate doar 10 mențiuni de paici¹⁰¹.

Nu știm sigur cum erau retribuiți și cît timp făceau slujbă. Probabil primeau plată în bani și hrană de la curtea domnească. În mod sigur li se dădea gratuit postav pentru îmbrăcăminte¹⁰². Dimitrie Cantemir afirmă că paicii moldoveni primeau pieile animalelor sălbatice vîinate, aduse domnului¹⁰³. În anumite împrejurări, li se dăruia de către domn, „pentru dreaptă și credincioasă slujbă“, pămînturi, cum face, la 2 mai 1639, Matei Basarab, dăruind lui Radu paicul seliștea Braniștea din județul Dîmbovița¹⁰⁴.

c) **Fustașii.** Prima mențiune a fustașilor cunoscută nouă este din 14 aprilie 1590¹⁰⁵, în Țara Românească, și 20 octombrie 1604¹⁰⁶, în Moldova. Pînă în timpul domniei lui Matei Basarab fustașii nu mai sînt pomeniți apoi în documentele din Țara Românească, fără ca aceasta să însemne, se înțelege, că au dispărut (de altfel, în Moldova apar în tot acest timp). Din timpul domniei lui Matei Basarab, numărul fustașilor menționați în documentele Țării Românești crește.

Este foarte probabil că în această vreme — cînd are loc reorganizarea generală a armatei — fustașii au fost organizați și ei într-un steag, cu un iuzbașe propriu. Primul iuzbașe de fustași este menționat la 1644—1645¹⁰⁷. În tot cursul secolului al XVII-lea, fustașii din Țara Românească s-au găsit sub comanda unui iuzbașe. La 10 mai 1677 întîlnim și un vătaf de fustași¹⁰⁸ — probabil cu funcții similare iuzbașei — iar la 4 decembrie 1650 un ceauș de fustași¹⁰⁹, care era ajutorul iuzbașei.

⁹⁶ A. M. del Chiaro, *op. cit.*, p. 58, 138.

⁹⁷ *Cronicile României*, ed. M. Kogălniceanu, vol. II, p. 77.

⁹⁸ A. M. del Chiaro, *op. cit.*, *loc. cit.*

⁹⁹ *Studii și mat. de istorie medie*, vol. V, p. 479.

¹⁰⁰ D. Cantemir *op. cit.*, p. 87.

¹⁰¹ Prima mențiune este din 2 mai 1639 (Arh. st. Buc., m-rea Căldărușani, XXXII/13).

¹⁰² *Condica vistieriei lui Constantin Brîncoveanu*, București, 1872, p. 478 (1699).

¹⁰³ D. Cantemir, *op. cit.*, p. 98.

¹⁰⁴ Arh. st. Buc., m-rea Căldărușani, XXXII/13.

¹⁰⁵ *Doc. priv. ist. Rom.*, B. veac. XVI, vol. V, p. 440.

¹⁰⁶ *Doc. priv. ist. Rom.*, A. veac. XVII, vol. I, p. 185.

¹⁰⁷ N. Iorga, *Studii și doc.*, vol. XV, p. 93. Vezi și doc. din: 5 iulie și 22 nov. 1654, 4 april 1678 etc. (Arh. st. Buc., Mitr. Țării Rom., CCXLIX/1, m-rea C. Lung, VI/14).

¹⁰⁸ Arh. st. Buc., m-rea C. Lung, VI/12.

¹⁰⁹ Muzeul de istorie Buc., nr. 28324.

În Moldova, după cum ne informează Dimitrie Cantemir, fustașii erau puși sub comanda unui vătaf¹¹⁰. În documentele din secolul al XVII-lea, nu am întâlnit asemenea vătafi de fustași, primul cunoscut de noi fiind de la începutul secolului următor¹¹¹.

Numele de fustaș derivă de la cuvântul latin *fustis* (suliță), arma pe care o purtau¹¹². Înarmați cu sulițe de lemn, avînd vârful de fier, fustașii formau corpul de gardă interioară a curții domnești. La acești fustași se va fi referit, probabil, călătorul francez Fourquevaulx, care arată că, în 1585, domnul Moldovei asculta plîngerile supușilor săi în curtea palatului, stînd între două rînduri de soldați înarmați cu săbii și cu sulițe¹¹³.

Un misionar catolic, care a vizitat Țara Românească în timpul domniei lui Șerban Cantacuzino (1678—1688), ne relatează că fustașii păzeau ultima poartă a curții și persoana domnului¹¹⁴. Mai multe amănunte cu privire la atribuțiile — în parte asemănătoare — ale fustașilor din Moldova aflăm de la Dimitrie Cantemir. El arată că fustașii, în număr de 24, păzeau porțile palatului doamnei și închisoarea din curte, unde erau deținuți vinovații cu delictе ușoare (această atribuție era îndeplinită în Țara Românească, de obicei, de armași și lefegii), loveau cu toiege pe cei pedepsiți și însoțeau pe domn la parăzi și plimbări, alcătuiind cu fuștile lor un cordon de protecție a persoanei sale. Tot ei alcătuiau garda domnului în timp de război¹¹⁵.

La 1 ianuarie 1702, sînt amintite în Țara Românească două steaguri de fustași, iar cu un an mai devreme sînt pomeniți fustașii „ot doamna” (care păzeau haremul doamnei) și fustașii „de la marele divan” (care îndeplineau diverse sarcini de pază sau de curieri ai divanului domnesc)¹¹⁶. De altfel, misionarul catolic care a scris *Relatio historica* ne arată că iuzbașa de fustași asista la lucrările divanului, probabil tocmai pentru a îndeplini astfel de servicii¹¹⁷. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, după cum ne informează Bauer, existau încă 12 fustași care mergeau înaintea domnului, păzindu-l și alți 12 cu un iuzbașe pentru curtea doamnei¹¹⁸.

În Moldova situația este asemănătoare; și aici întâlnim, pe lîngă fustași simpli — care păzeau palatul domnesc și persoana domnului —

¹¹⁰ D. Cantemir, *op. cit.*, p. 91.

¹¹¹ „I. Neculce”, II, 1922, p. 273 (doc. din 3 iunie 1733).

¹¹² Cf. relația misionarului catolic din *Mag. istoric...*, vol. V, p. 54 și D. Cantemir, *op. cit.*, p. 91. Despre „fusturi” = sulițe, vezi și *Cronica lui Grigore Ureche*, ed. P. P. Panaitescu, p. 202.

¹¹³ N. Iorga, *Acte și fragmente*, vol. I, p. 37—38.

¹¹⁴ *Mag. istoric...*, vol. V, p. 54.

¹¹⁵ D. Cantemir, *op. cit.*, p. 91.

¹¹⁶ *Studii și mat. de istorie medie*, vol. V, p. 462. Mai tîrziu sînt amintiți în documente iuzbașii de fustași de la marele divan (doc. din 17 april. 1803, Biblioteca Academiei, ms. rom. 242, f. 160).

¹¹⁷ *Mag. istoric...*, vol. V, p. 34.

¹¹⁸ Bauer, *Mémoires historiques*, p. 66—67.

și fustași „ot doamna“ sau „dinspre doamna“, care — puși sub comanda unui vătaf ¹¹⁹ — păzeau palatul doamnei. Și aici existau fustași de divan care îndeplineau uneori și funcția de aprozi. În timpul domniei lui Eustratie Dabija, de pildă, aceștia umblau „prin târg, chemînd oamenii la divan“ ¹²⁰.

Fustașii nu erau de origine nobilă, cum erau copiii de casă; întîlnim între ei, la 26 april 1664, pe un călăpodar care era fustaș la București ¹²¹, iar la 20 octombrie 1604 Ieremia Movilă întărește „acestei babe, anume Păvăloaie din Dănești“, stăpînirea asupra jirebiei sale, arătînd că „are un fiu și slujește la curtea noastră, la fustași, și el a fost la toate trebuințele noastre“ ¹²². Nici ceilalți fustași întîlniți în documente nu par a fi copii de boieri.

Făcînd slujbă la palatul domnesc, fustașii locuiau în capitalele țării: la București și Tîrgoviște. Unii dintre aceștia — cum este cazul unui fustaș amintit la 5 iunie 1636 ¹²³ — ședeau chiar lîngă curtea domnească. Mulți dintre ei aveau proprietăți în București sau Tîrgoviște. În afară de aceștia, întîlnim însă fustași și în alte localități apropiate de București sau Tîrgoviște. În Moldova, de asemenea, cei mai mulți fustași sînt întîlniți la Iași.

Nu dispunem de date prea sigure privind efectivele fustașilor; oricum, numărul lor nu a trecut niciodată de cîteza zeci, efectiv care alcătuia în general un steag. Dimitrie Cantemir indică — pentru vremea sa — cifra de 24, iar la 1776, tot în Moldova, erau numai 12 fustași ¹²⁴.

Nu știm, de asemenea, în mod sigur, cum erau retribuiți, ce obligații fiscale aveau și care era durata slujbei ce îndeplineau. Dimitrie Cantemir îi enumără printre categoriile de ostași care slujeau „în scuteală“ de dări, iar în *Anatefterul* lui Constantin Brîncoveanu fustașii apar ca fiind scutiți de unele dări (haraci, sama treia etc.) ¹²⁵.

Fustașii primeau echipament și întreținere de la curtea domnească, unde făceau serviciul, cu schimbul, ziua și noaptea.

Menționăm că în efectivele slujitorimii din Țara Românească din septembrie 1739 ¹²⁶, ca și în cele indicate de Dionisie Fotino — fără a se arăta pentru ce vreme sînt valabile — fustașii nu sînt trecuți ¹²⁷.

¹¹⁹ Doc. din 27 mai 1669 (Arh. st. Iași, CDIX/30). Într-un document din 25 nov. 1722 este menționat „stegarul de la steagul mării-sale doamnei“ (Biblioteca Academiei, CXL/182).

¹²⁰ *Cronicile României*, ed. cit., vol. II, p. 3.

¹²¹ Biblioteca Academiei, CCCLXXIV/245.

¹²² *Doc. priv. ist. Rom.*, A, v. ca. XVII, vol. I, p. 185.

¹²³ Arh. st. Buc., ms. 443, f. 197 v.

¹²⁴ *Uricarul*, vol. XIX, p. 378.

¹²⁵ *Studii și mat. de istorie medie*, vol. V, p. 433, 434.

¹²⁶ *Ibidem*, p. 479.

¹²⁷ D. Fotino, *op. cit.*, vol. III, p. 209.